

Новохатський Костянтин (м. Київ)

Молодший науковий співробітник відділу архівознавства та документознавства Інституту архівознавства Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. УДК (045)303.643.2(477) «В.Вернадський».

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПОДАЛЬШОГО ОПУБЛІКУВАННЯ ЕПІСТОЛЯРНОЇ СПАДЩИНИ АКАДЕМІКА В.І. ВЕРНАДСЬКОГО В УКРАЇНІ

Окреслено значення епістолярної спадщини В.І. Вернадського. Охарактеризовано видання його листування з українськими вченими. Обґрунтовано необхідність продовження його видання та визначено шляхи подальшого виявлення листів.

Ключові слова: В.І. Вернадський, епістолярії.

Листування будь-якої історичної особи є не просто ще одним бажаним джерелом для вивчення її життя і діяльності. У багатьох випадках воно стає неповторним і незамінним джерелом інформації. І чим масштабніша, величніша особистість, тим вагоміша джерельна цінність її листування. Так сталося і з великим ученим В.І. Вернадським.

Незважаючи на те, що для вернадськознавців основним об'єктом дослідження, безумовно, є праці вченого; що розвиток його ідей слід вивчати у роботах його учнів і послідовників; беручи також до уваги, що чимало цінних відомостей міститься у офіційних документах, у тому числі у листуванні його з різними інституціями; нарешті, що більшу частину життя він вів щоденники — уведення до наукового обігу величезного комплексу приватного листування є вагомим внеском не лише у вивчення біографії вченого, становлення його наукових і суспільно-політичних поглядів, а й ширше — історії української науки, історії країни.

Видання листів В.І. Вернадського, і листів до нього, в яких тим чи іншим чином фігурує Україна, що підготовлене і здійснене Національною академією наук України у співпраці з Російською академією наук протягом 2010–2012 років, є безпрецедентним у кількох вимірах¹.

По-перше, у кількісному. Всього у трьох томах (книгах, частинах) на 2253 сторінках опубліковано 912 листів 138 осіб. При цьому майже третина — 279 листів В.І. Вернадського до своїх кореспондентів. Хронологічно ця публікація охоплює понад півстоліття, починаючи з листа В.В. Докучаєва від 22 травня 1888 року і до листа Б.І. Чернишова від 19 грудня 1944 року, одержаного Володимиром Івановичем за два

тижні до смерті. Сучасна українська археографія, наскільки мені відомо, не «піднімала на гора» подібний пласт документів цього жанру.

Понад три чверті документів у цих книгах опубліковано вперше. А ті, що републіковано, подано переважно з вивірванням і виправленням текстів за оригіналами.

Безпрецедентними є також темпи, якими піднято цю справу. Безумовно, до цього факту слід ставитися неоднозначно. Бо стислість відведеного часу, крім мобілізуючого, має й зворотній бік.

Як би там не було, за короткий час удалося створити потужний колектив і так скоординувати його дії, що завдання було виконано вчасно. А коментарі до листів фактично складають енциклопедичний словник-довідник з історії кінця ХІХ — першої половини ХХ століття.

Щодо інших сутнісних параметрів цього видання, крім зазначеного у передмові до нього, думається, чимало ще буде сказано, бо є головне — сам предмет розмови. Досягненню такого результату сприяло чимало чинників. Публікаторам поталанило з самим героєм. Величезним, без перебільшення безмежним, було коло його спілкування, у тому числі з багатьма видатними особистостями.

Високою була архівна культура В.І. Вернадського, його турбота протягом усього життя, у такий непростий історичний час, про збереження власного архіву.

В.І. Вернадський як продукт і діяч двох національних культур і єдиної науки забезпечив консолідацію зусиль у цьому видавничому проекті багатьох архівістів, археографів, істориків, фахівців інших галузей науки багатьох архівосховищ і наукових інституцій України і Росії, адже 68% листів з російських архівів.

Як буває зі справжнім вкладом в науку, ця публікація не закриває тему, а навпаки, дає новий поштовх як у дослідженні зв'язків і взаємовпливів В.І. Вернадського і України, української землі, людей, що на ній жили, були з нею пов'язані, так і в пошуках та оприлюдненні нових листів з цієї теми.

Якими, на наш погляд, є перспективи у цій справі?

По-перше, слід продовжити виявлення листів. Передусім у особовому фонді вченого, що зберігається в Архіві Російської академії наук і який через великий обсяг, складну структурну побудову, особливості систематизації та описування документів може ще подарувати не одну знахідку. Про можливість цього свідчать, зокрема, випадки знаходження опублікованих у нашому виданні листів Г. Коршуна, А. Носова та деяких інших осіб, описаних упорядниками фонду під іншими прізвищами. На користь цього також говорить нещодавня (вже після виходу видання) знахідка у цьому фонді ще одного листа Михайла Івановича Павлика до Вернадського, помилково описаного як лист М.П. Василенка.

На попередньому етапі роботи публікатори свідомо обмежили залучення до видання листування з родичами. Додатковий аналіз родинного листування свідчить про доцільність включення до наступного тому серії «В.І. Вернадський і Україна» вибірково листів та відповідних фрагментів листів дружини, дітей, полтавських та інших родичів, де згадуються українські сюжети.

Результативним для нашої теми може стати також перегляд листів до В.І. Вернадського осіб, очевидно не пов'язаних з Україною. Особливо це стосується періодів, коли сам Володимир Іванович був в Україні і українські питання так чи інакше були у колі його інтересів. Прикладом плідності такого підходу є опубліковані фрагменти листів його учнів О.Є. Ферсмана, О.П. Виноградова, В.Г. Хлопіна.

Дуже фрагментарно вдалося поки що залучити закордонне листування Вернадського.

Продовження роботи з фондом 518 Архіву Російської академії наук вже на сьогодні дало поповнення комплексу листування для подальшого вивчення на предмет опублікування в рамках зазначеної теми понад 70-ма листами більш як сорока осіб, як уже представлених у виданні, так і нових. Також ретельно слід попрацювати у Санкт-Петербурзькій філії цього Архіву.

Ще цікавішого слід очікувати від пошуку листів Вернадського до його кореспондентів. Цей шлях є непростим і нешвидким, тут існує багато проблем, але його треба обов'язково пройти. Надію на позитивний результат на цьому шляху дають чудові знахідки листів у фондах В.П. Бузескула, М.П. Василенка, А.Ю. Кримського, В.І. Липського, які, без перебільшення, стали прикрасою видання НАНУ.

Надзавданням у ході пошуку є виявлення інформації про В.І. Вернадського у листуванні інших осіб з оточення ученого між собою.

Важливо, щоб підготовка наступного тому видання здійснювалася без паузи. В.І. Вернадський вартий того, щоб бути не «датською» особою. Є заділ, є колектив, люди в темі, книги серії на слуху.

Паралельно з цим традиційним археографічним напрямом Національна бібліотека за темою «В.І. Вернадський і Україна» розпочала створення повнотекстової електронної бази цифрових копій листування вченого. Справа у тому, що під час підготовки згаданого видання вдалося відзняти на цифрову фотокамеру або сканувати значну кількість оригіналів листів як з фондів самої бібліотеки, так, що важливіше, з інших сховищ Києва, Москви, Санкт-Петербурга. Це і наштовхнуло на ідею створення повнотекстової бази. Вона є складовою частиною бібліотечної електронної вернадськіани «Електронний архів В.І. Вернадського», яка була презентована під час ювілейних заходів. Зараз уже відпрацьовано модель

описування, умови користування і ведеться наповнення бази зібраними копіями. Під час нещодавньої зустрічі керівників Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського і Архіву Російської академії наук досягнуто принципової домовленості щодо реалізації цього проекту як спільного. На черзі залучення до нього інших сховищ документів В.І. Вернадського.

Ювілей ученого породив нову хвилю публікацій, ретельне вивчення яких можливо підкаже ще додаткові шляхи пошуку листів.

Новохатський Константин (з. Киев)

Младший научный сотрудник отдела архивоведения и документоведения Института архивоведения Национальной библиотеки Украины имени В.И. Вернадского.

Некоторые вопросы дальнейшего опубликования эпистолярного наследия академика В.И. Вернадского в Украине.

Обозначено значення епістолярного наследия В.И. Вернадского. Охарактеризовано издание его переписки с украинскими учеными. Обоснована необходимость продолжения ее издания и определены пути дальнейшего выявления писем.

Ключевые слова: В.И. Вернадский, эпистолярши.

Kostiantyn Novokhatskyj (Kyiv)

Junior Research Fellow of the Department of Archival and Documents Studies at the Institute of Archival Studies at the Vernadskyj National Library of Ukraine.

Some questions concerning further publication of the epistolary heritage of V.I. Vernadsky in Ukraine.

The significance of the epistolary heritage of V.I. Vernadsky is emphasized. The publication of his correspondence with Ukrainian scientists is characterized. The necessity of continuation of publication is validated and further steps of searching for the correspondence are defined.

Keywords: V.I. Vernadsky, correspondence.

¹ Володимир Іванович Вернадський. Листування з українськими вченими. Кн. 1: Листування: А–Г. — К., 2011; Ч. 1: Д–Н; Ч. 2: О–Я. — К., 2012.